

SYTUACJA DOCHODOWA GOSPODARSTW O RÓŻNYM KIERUNKU PRODUKCJI

Maria Jolanta Orłowska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Streszczenie. Założono, że dochód gospodarstwa zależy między innymi od obranego kierunku produkcji – dlatego badano sytuację dochodową gospodarstw w zależności od nastawienia produkcyjnego. Na podstawie danych europejskiego systemu rachunkowości FADN dokonano oceny sytuacji dochodowej przeciętnego gospodarstwa w Polsce i Unii Europejskiej oraz w wydzielonych typach rolniczych. W tym celu pogrupowano gospodarstwa według typów rolniczych (TF8). W opracowaniu zastosowano metody analizy szeregów statystycznych, metody analizy pionowej i poziomej. Badania potwierdziły, że dochodowość badanych gospodarstw zależała od obranego kierunku produkcji. Dochodowość średniego polskiego gospodarstwa mierzona wartością dodaną brutto, wartością dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pracy nieopłaconej¹ wzrastała w latach 2004–2007 we wszystkich typach gospodarstw. Była jednak znacznie niższa od przeciętnej w Unii Europejskiej. Najbardziej korzystną sytuację dochodową miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, krowach mlecznych i zwierzętach ziarnożernych.

Słowa kluczowe: nastawienie produkcyjne, sytuacja dochodowa, wartość dodana brutto, wartość dodana netto, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolniczego

WSTĘP

Bez odpowiedniego poziomu dochodu nie można uzyskać równowagi gospodarstwa [Sobczyński 2009]. W Polsce dochody gospodarstw rolniczych od lat były niższe niż w krajach Europy Zachodniej [Czyżewski, Henisz-Matuszczak 2004]. Po integracji z Unią Europejską rolnictwo polskie zostało objęte wspólną polityką rolną. Jednym z jej kluczowych elementów jest zapewnienie godziwego poziomu życia rolników. Uzależniony jest on od uzyskiwanych dochodów. Wypracowany dochód powinien zapewniać

Adres do korespondencji – Corresponding author: Maria Jolanta Orłowska, Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie, Wydział Rolnictwa i Biotechnologii, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy, Bydgoszcz, Al. Prof. Kaliskiego 7, e-mail: orjol@utp.edu.pl

¹Osoba pracy nieopłaconej – pojęcie przyjęte w FADN, stosowane przez IERiGŻ na określenie pracy rolnika i jego rodziny.

opłatę pracy rolnika porównywalną z innymi działaniami gospodarki oraz środki na modernizację. Zwiększenia dochodów nie gwarantuje poprawa struktury agrarnej, zwiększenie skali produkcji i unowocześnienie technologii. Gospodarstwa coraz bardziej uzależniają się od subwencji [Sobczyński 2009].

W rolnictwie dochód stanowi wielkość uzyskaną w procesie produkcji po odjęciu kosztów. Stanowi zatem nową wartość. W zależności od potrzeb sytuację dochodową gospodarstw można mierzyć nadwyżką bezpośrednią, wartością dodaną brutto, wartością dodaną netto, dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Poszczególne kategorie nadwyżek uzyskuje się po odjęciu od produkcji określonych kosztów. Pierwszą kategorią dochodową jest nadwyżka bezpośrednia. Jest ona różnicą pomiędzy przychodami gospodarstwa a kosztami bezpośrednimi. Przyrost wartości dóbr w gospodarstwie odzwierciedla wartość dodana. Wartość dodana brutto charakteryzuje nowo wytworzoną wartość w gospodarstwie rolnym w okresie obrachunkowym przez wszystkie trzy czynniki wytwórcze (ziemię, pracę, kapitał), niezależnie od tego, kto jest ich właścicielem. Wartość dodana netto obrazuje zrealizowaną opłatę wszystkich czynników produkcji: ziemi, kapitału oraz pełnych nakładów pracy i zarządzania. Jest miarą dochodu uzyskanego przez wszystkich właścicieli czynników wytwórczych gospodarstwa rolnego [Goraj i in. 2001].

Wynikiem finansowym gospodarstwa rolnego według FADN² jest dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Jest on nadwyżką ekonomiczną, jaka pozostaje na opłacenie pracy rolnika i zaangażowanego kapitału własnego w działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego [Goraj i in. 2001].

W warunkach gospodarki rynkowej dochody rolników są bardzo zróżnicowane. Zależą od wielu czynników. W pracy przyjęto hipotezę zakładającą, że dochód gospodarstwa zależy od obranego kierunku. Celem opracowania była ocena dochodowości gospodarstw o różnym nastawieniu produkcyjnym po integracji z UE.

MATERIAŁ I METODY

Podstawowe źródło informacji stanowiły wyniki FADN zgromadzone w komputerowej bazie w zestawie statystycznym „Wyniki standardowe FADN poziom 1” publikowanym na stronie internetowej Unii Europejskiej [www.ec.europa.eu/agriculture/rica] z lat 2004–2007. Umożliwiają one analizę sytuacji ekonomicznej w ramach regionu czy kraju oraz porównywania gospodarstw z różnych krajów niezależnie od ich zróżnicowania produkcyjnego i regionalnego [Mańko 2009]. Zawierają one wartości średnie dla grupowanych gospodarstw. W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Jest to jedyna baza danych zawierająca dane zbierane według jednolitych zasad, w której gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej. Zmienne w bazie FADN są szczegółowo opisane. Okre-

²FADN – Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).

ślone są też odpowiednimi symbolami. Algorytmy ich obliczania są jednoznacznie zdefiniowane.

Dokonano pogrupowania gospodarstw według typów rolniczych (TF8). Typ rolniczy jest określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM³) w gospodarstwie. Gospodarstwa, w których żadna działalność nie przekracza 1/3 SGM są określane jako mieszane. Gospodarstwa, w których udział dwóch rodzajów działalności zawiera się w przedziale od 1/3 do 2/3 SGM to gospodarstwa dwukierunkowe. Jeżeli udział jednej działalności przekracza 2/3 SGM, to gospodarstwa są uważane za specjalistyczne. Wyznaczony według tego kryterium typ rolniczy gospodarstwa odzwierciedla jego system produkcji.

W opracowaniu zastosowano metody analizy szeregów statystycznych, metody analizy pionowej i poziomej.

WYNIKI I DYSKUSJA

Wielkość obszarowa przeciętnego indywidualnego gospodarstwa rolnego w Polsce objętego polem obserwacji FADN systematycznie wzrastała. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych badanego gospodarstwa wynosiła w 2004 r. 15,1 ha, natomiast w 2007 r. 17,3 ha. Wzrastała także powierzchnia użytków rolnych w grupach gospodarstw wydzielonych w zależności od kierunku produkcji (szczególnie w gospodarstwach o nastawieniu krowy mleczne i zwierzęta żywione w systemie wypasowym). Największą powierzchnią użytków rolnych w 2007 r. charakteryzowały się gospodarstwa z uprawami polowymi (23,3 ha), krowami mlecznymi (20,0 ha) oraz zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym (19,7 ha). Powierzchnia użytków rolnych gospodarstw ze zwierzętami ziarnożernymi i mieszanych była zbliżona (odpowiednio 14,6 i 14,9 ha). Najmniej użytków rolnych posiadały gospodarstwa o kierunku uprawy trwałe i uprawy ogrodnicze (odpowiednio 7,8 i 4,2 ha) (tab. 1).

W krajach Unii Europejskiej powierzchnia użytków średniego gospodarstwa w 2007 r. wyniosła 30,5 ha. Była więc znacznie wyższa niż w Polsce. Największą powierzchnię posiadały gospodarstwa ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, z uprawami polowymi oraz krowami mlecznymi (odpowiednio: 49,2, 41,2 i 36,8 ha). Spośród gospodarstw ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym największym przeciętnym obszarem charakteryzowały się Słowacja (687,9 ha), Wielka Brytania (203,6 ha) oraz Czechy (196,3 ha), wśród gospodarstw z uprawami polowymi: Czechy (241,6 ha), Wielka Brytania (174,3 ha) oraz Estonia, Szwecja i Francja (odpowiednio: 116,7, 101,2 i 100,6 ha). Największą średnią powierzchnię użytków rolnych z gospodarstw o kierunku krowy mleczne prezentowały Słowacja (808,5 ha), Czechy (199,7 ha), Estonia (192,2 ha) oraz Wielka Brytania i Szwecja (odpowiednio 103,6 i 100,8 ha). Najmniejsze obszarowo, z nieznacznym tylko wyższą powierzchnią użytków rolnych niż w średnim gospodarstwie w Polsce, były gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi (4,9 ha) oraz uprawami trwałymi (8,4 ha) (tab. 1).

³SGM – standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).

Tabela 1. Powierzchnia użytków rolnych (SE025) przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce i UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego [ha]

Table 1. The total utilised agricultural area (SE025) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production [ha]

Kraj [Country]	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Field- crops	Uprawy ogrodni- cze Horticul- ture	Uprawy trwałe Other per- manent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w syste- mie wy- pasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarno- żerne Granivo- res	Mieszane Mixed
Polska [Poland]	17,3	23,3	4,2	7,8	20,0	19,7	14,6	14,9
Unia Euro- pejska [European Union]	30,5	41,2	4,9	8,4	36,8	49,2	18,9	29,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

Wraz ze wzrostem wielkości obszarowej w latach 2004–2007 wzrastała wielkość ekonomiczna⁴ przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce. Wyjątkiem były gospodarstwa z uprawami trwałymi oraz ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, w których systematycznie malała (odpowiednio: z 8,1 do 7,5 ESU⁵ i z 12,2 do 9,9 ESU). Wyraźny jej wzrost obserwuje się w gospodarstwach z uprawami ogrodniczymi (z 16,0 do 19,7 ESU) i krowami mlecznymi (z 9,7 do 12,4 ESU). Nieznacznie zwiększyła się w gospodarstwach z uprawami polowymi (z 8,4 do 9,1 ESU), zwierzętami ziarnożernymi (z 17,4 do 18,0 ESU) i mieszanych (z 7,0 do 8,3 ESU). W 2007 r. największe pod względem wielkości ekonomicznej były gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi oraz zwierzętami ziarnożernymi (odpowiednio 19,7 i 18,0 ESU) zaliczane do gospodarstw średnio dużych pod względem klas wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa pozostałych kierunków to gospodarstwa małe.

Wielkość ekonomiczna przeciętnego gospodarstwa w Unii Europejskiej była blisko trzykrotnie większa niż analogicznego gospodarstwa w Polsce (wynosiła 28,5 ESU). Spośród gospodarstw Unii Europejskiej w 2007 r. największą wielkością ekonomiczną charakteryzowały się gospodarstwa ze zwierzętami ziarnożernymi (77,8 ESU) oraz z uprawami ogrodniczymi (64,5 ESU). Ze względu na wielkość ekonomiczną były to gospodarstwa duże (tab. 2). Największe gospodarstwa (bardzo duże pod względem klas wielkości ekonomicznej) o kierunku zwierzęta ziarnożerne posiadały Włochy (348,3 ESU) i Łotwa (257,9 ESU), natomiast z uprawami ogrodniczymi Holandia (400,2 ESU),

⁴Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego – jest określana na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich rodzajów działalności występujących w gospodarstwie. Stanowi jedno z kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych.

⁵ESU – Europejska Jednostka Wielkości – parametr służący do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego ustalonej na podstawie standardowych nadwyżek bezpośrednich gospodarstwa. Jedno ESU odpowiada równowartości 1200 euro.

Tabela 2. Wielkość ekonomiczna (SE005) przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce i UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 2. The economic size (SE005) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj [Country]	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Field- crops	Uprawy ogrodni- cze Horticul- ture	Uprawy trwałe Other per- manent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w sys- temie wypaso- wym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarno- żerne Granivo- res	Mieszane Mixed
Polska [Poland]	9,9	9,1	19,7	7,5	12,4	9,9	18,0	8,3
Unia Euro- pejska [European Union]	28,5	26,1	64,5	18,5	40,3	23,6	77,8	21,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

Dania (330,3 ESU), Wielka Brytania (269,3 ESU), Niemcy (160,2 ESU), Belgia (144,9 ESU) i Szwecja (112,0 ESU).

Zatrudnienie w przeciętnym gospodarstwie polskim objętym obserwacją FADN wynosiło w 2007 r. 1,7 osoby pełnozatrudnionej (AWU⁶) i było nieznacznie niższe niż w latach 2004–2007. W większości typów rolniczych nie przekraczało 2. Wyjątkiem były gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi (3,0 AWU).

Wielkość zatrudnienia wpływa na zróżnicowanie możliwości produkcyjnych gospodarstw w poszczególnych krajach [Mańko 2009]. Nakłady pracy ogółem w przeciętnym indywidualnym gospodarstwie w Unii Europejskiej w 2007 r. były tylko nieznacznie niższe niż w analogicznym gospodarstwie polskim i wynosiły 1,7 AWU. Podobnie jak w Polsce, w większości wyodrębnionych typów rolniczych przeciętne zatrudnienie nie przekraczało 2 AWU. Jedynie w gospodarstwach z uprawami ogrodniczymi i ze zwierzętami ziarnożernymi było wyższe (odpowiednio 3,2 i 2,0 AWU). Z badań Mańko wynika, że w większości krajów europejskich wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej poziom zatrudnienia w gospodarstwie maleje. Najniższe przeciętne zatrudnienie w całej Unii Europejskiej występuje w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej 40–100 ESU [Mańko 2009] (tab. 3).

Zatrudnienie nieopłaconej siły roboczej (członków rodziny rolnika) w przeciętnym polskim gospodarstwie zmniejszyło się w 2007 r. nieznacznie w porównaniu z 2004 r. (do 1,5 FWU⁷). Kształtowało się od 1,3 FWU (w gospodarstwach z uprawami trwałymi) do 1,7 FWU (w gospodarstwach z krowami mlecznymi). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym było zbliżone (1,6 AWU). Zbliżone było również w gospodarstwach o kierunku zwierzęta

⁶AWU – jednostka przeliczeniowa pracy ogółem – (ang. Annual Work Unit).

⁷FWU – jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).

Tabela 3. Nakłady pracy ogółem w AWU (SE010) w przeciętnym indywidualnym gospodarstwie w Polsce i UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 3. The Total Labour Input in AWU (SE010) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj [Country]	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Field- crops	Uprawy ogrodni- cze Horticul- ture	Uprawy trwałe Other per- manent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w syste- mie wy- pasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarno- żerne Granivo- res	Mieszane Mixed
Polska [Poland]	1,7	1,8	3,0	2,0	1,8	1,9	1,7	1,6
Unia Euro- pejska [European Union]	1,7	1,6	3,2	1,3	1,9	1,7	2,0	1,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

ziarnożerne i uprawy mieszane (1,5 FWU). W gospodarstwach z uprawami polowymi wyniosło 1,4 FWU.

W krajach Unii Europejskiej zatrudnienie nieopłaconej siły roboczej było nieco niższe niż w Polsce (średnio 1,3 FWU). Podobne wyniki uzyskał Mańko wykonując analizę dla 2005 r. [Mańko 2009]. Wyższe od przeciętnego było w gospodarstwach z krowami mlecznymi (1,6 FWU) i w gospodarstwach mieszanych (1,5 FWU). W gospodarstwach ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym i z uprawami ogrodniczymi było zbliżone (1,4 FWU) (tab. 4).

W badanym przeciętnym gospodarstwie w Polsce systematycznie wzrastała w latach 2004–2007 wartość dodana brutto (z 10,1 do 15,3 tys. EUR⁸). Kategoria ta nadaje się do porównywania gospodarstw niezależnie od struktury własnościowej majątku, wielkości zatrudnienia pracy najemnej oraz zadłużenia gospodarstwa [Goraj, Mańko 2009]. Jest najbardziej oczyszczoną kategorią wynikową wykazywaną w raportach porównawczych gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN. Nie określa ona wyniku finansowego gospodarstw, ale przyrost wartości dóbr wytworzonych w danym gospodarstwie [Mańko 2006]. Wartość dodana brutto z przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce była zróżnicowana w poszczególnych typach gospodarstw. Najwyższą osiągnęły w 2007 r. gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (29,7 tys. EUR), na zbliżonym poziomie gospodarstwa z uprawami trwałymi, zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym, krowami mlecznymi, zwierzętami ziarnożernymi (odpowiednio 20,2, 20,6, 19,8 i 19,7 tys. EUR), nieco niższą gospodarstwa z uprawami polowymi (17,4 tys. EUR), najniższą mieszane (9,9 tys. EUR) Mańko robiąc analizę w 2006 r. stwierdził, że najwyższą wartość dodaną brutto uzyskały gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych. Wyższą od przeciętnej wartości uzyskały także gospodarstwa wyspecjalizowa-

⁸EUR – oznaczenie systemowe jednostki monetarnej o nazwie „euro”.

Tabela 4. Nakłady pracy własnej w FWU (SE015) w przeciętnym indywidualnym gospodarstwie w Polsce i UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 4. The Unpaid Labour Input in FWU (SE015) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj [Country]	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Field- crops	Uprawy ogrodni- cze Horticul- ture	Uprawy trwałe Other per- manent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w syste- mie wy- pasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarno- żerne Granivo- res	Mieszane Mixed
Polska [Poland]	1,5	1,4	1,6	1,3	1,7	1,6	1,5	1,5
Unia Euro- pejska [European Union]	1,3	1,2	1,4	1,0	1,6	1,4	1,4	1,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

ne w uprawach ogrodnich oraz uprawach trwałych. Najniższą wartością tej kategorii charakteryzowały się gospodarstwa z produkcją mieszaną [Mańko 2008].

Wartość dodana brutto, jaką osiągnęło w 2007 r. średnie gospodarstwo Unii Europejskiej (36,3 tys. EUR) była przeszło 2 razy większa od tej w gospodarstwie polskim. Najwyższą uzyskały gospodarstwa z uprawami ogrodnymi (75,7 tys. EUR), na zbliżonym poziomie gospodarstwa ze zwierzętami ziarnożernymi i z krowami mlecznymi (odpowiednio 57,2 i 55,7 tys. EUR), na poziomie średniej wyspecjalizowane w uprawach polowych (36,5 tys. EUR), nieco niższą od średniej ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym (31,6 tys. EUR) i najniższą mieszane (25,7 tys. EUR). Spośród gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodnich największą wartość dodaną brutto osiągnęły gospodarstwa holenderskie (458,7 tys. EUR) i duńskie (326,3 tys. EUR), ze zwierzętami ziarnożernymi gospodarstwa włoskie (297,4 tys. EUR), łotewskie (252,6 tys. EUR) i brytyjskie (193,5 tys. EUR), z krowami mlecznymi słowackie (458,1 tys. EUR) i duńskie (244,7 tys. EUR) (tab. 5).

W latach 2004–2007 obserwowano się także systematyczny wzrost wartości dodanej netto przeliczonej na osobę pełnozatrudnioną z przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce (z 4,1 do 6,7 tys. EUR·AWU⁻¹). Tendencja taka występuje we wszystkich typach gospodarstw. Największą wartością dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną uzyskały w 2007 r. gospodarstwa ze zwierzętami ziarnożernymi (8,9 tys. EUR·AWU⁻¹), z krowami mlecznymi (8,8 tys. EUR·AWU⁻¹) i zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym (8,7 tys. EUR·AWU⁻¹), nieco niższą wyspecjalizowane w uprawach ogrodnich (7,8 tys. EUR·AWU⁻¹), uprawach polowych (7,6 tys. EUR·AWU⁻¹) i uprawach trwałych (7,1 tys. EUR·AWU⁻¹), najniższą mieszane (4,6 tys. EUR·AWU⁻¹) (tab. 6).

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w przeciętnym indywidualnym gospodarstwie Unii Europejskiej w 2007 r. była 2,5 razy większa od uzyskanej w analogicznym gospodarstwie polskim i wynosiła 16,7 tys. EUR·AWU⁻¹. Najwyższą wartość

Tabela 5. Wartość dodana brutto w EUR (SE410) z przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce i w krajach UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 5. The Gross Farm Income in EUR (SE410) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj Country	Razem TF8 Total TF8 Gro- uping	Uprawy polowe Fieldcrops	Uprawy ogrodnicze Horticulture	Uprawy trwałe Other permanent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziar- nożerne Granivores	Mieszane Mixed
Belgia Belgium	107 930	99 670	140 508	271 209	105 387	78 849	65 805	111 429
Bulgaria Bulgaria	10 138	20 576	7 758	9 550	7 134	4 369	3 910	4 675
Cypr Cyprus	16 292	22 279	–	3 623	–	22 267	–	–
Czechy Czech Republic	141 560	139 613	64 215	92 927	124 684	66 365	119 687	254 218
Dania Denmark	125 557	80 044	326 337	158 395	244 733	–	227 133	135 901
Niemcy Germany	112 742	142 491	137 186	126 434	105 773	74 424	59 657	118 545
Grecja Greece	17 504	18 705	33 540	13 151	–	24 322	–	21 301
Hiszpania Spain	31 393	34 646	51 446	20 315	61 408	33 291	78 796	38 966
Estonia Estonia	46 235	39 067	30 412	–	87 308	17 671	–	45 766
Francja France	87 135	98 776	113 102	117 341	73 917	50 515	74 680	92 160
Węgry France	32 676	34 849	31 765	15 052	60 353	16 533	33 579	43 091
Irlandia Ireland	33 995	68 211	–	–	82 235	19 782	–	54 585

Włochy Italy	41 370	35 586	83 995	24 555	100 830	50 419	297 412	46 931
Litwa Lithuania	24 875	33 568	41 739	31 813	18 213	13 277	-	22 253
Luksemburg Luxembourg	110 842	-	-	-	126 414	109 093	-	82 936
Łotwa Latvia	23 012	32 673	-	29 604	16 481	20 989	252 556	15 831
Malta Malta	32 333	19 768	31 098	7 773	59 411	-	58 806	18 018
Holandia Netherlands	166 464	140 798	458 687	226 046	141 809	49 239	67 150	95 916
Austria Austria	55 385	65 688	-	74 463	52 239	46 897	66 710	59 973
Polska Poland	15 290	17 432	29 669	20 210	19 829	20 600	19 743	9 864
Portugalia Portugal	15 296	13 152	14 933	11 955	32 685	18 779	45 733	11 053
Rumunia Romania	5 904	6 952	5862	13 908	6 026	6 904	10 615	3 252
Finlandia Finland	62 605	47 894	131 270	-	71 211	58 697	114 165	64 027
Szwecja Sweden	79 888	69 946	237 856	-	99 742	46 214	110 098	79 019
Słowacja Slovakia	290 460	197 257	-	-	458 090	273 812	-	603 220
Słowenia Slovenia	12 271	10 260	-	9 962	20 173	9 157	-	9 668
Wielka Brytania United Kingdom	126057	164188	268164	210811	152567	53730	193487	120926
Ogółem Total	36269	36544	75687	22691	55750	31632	57164	25677

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

Tabela 6. Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (w EUR·AWU⁻¹) (SE425) z przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce i w krajach UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 6. Farm Net Value Added per person working full-time (in EUR·AWU⁻¹) (SE425) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj Country	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Fieldcrops	Uprawy ogrodnicze Horticulture	Uprawy trwałe Other permanent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarnożerne Granivores	Mieszane Mixed
Belgia Belgium	43 779	58 514	28 446	46 702	54 845	38 622	26 205	49 605
Bulgaria Bulgaria	3 523	6 211	2 455	2 476	3 155	2 008	469	2 202
Cypr Cyprus	10 197	12 038	–	1 847	–	11 248	–	–
Czechy Czech Republic	13 523	16 675	11 666	7 068	11 734	13 373	5 910	13 115
Dania Denmark	58 745	59 994	43 873	44 296	87 110	–	37 039	52 624
Niemcy Germany	37 672	47 292	24 525	27 800	45 266	30 702	14 986	34 572
Grecja Greece	12 685	15 161	14 327	10 085	–	13 112	–	12 560
Hiszpania Spain	21 304	27 004	18 406	13 916	34 800	24 804	40 951	27 894
Estonia Estonia	13 417	17 583	9 051	–	12 744	7 743	–	13 387
Francja France	32 958	46 123	20 683	22 139	27 387	20 375	19 625	33 273
Węgry France	13 220	18 506	10 224	4 837	14 479	6 304	10 071	13 299
Irlandia Ireland	22 646	61 192	–	–	40 696	13 658	–	31 173

Włochy Italy	24 779	23 697	26 476	17 707	40 198	26 758	78 206	23 986
Litwa Lithuania	10 500	15 510	10 459	12 738	8 033	6 024	–	8 326
Luksemburg Luxembourg	40 118	–	–	–	46 743	37 026	–	32 504
Łotwa Latvia	7 598	10 992	–	4 773	6 183	8 604	10 924	5 469
Malta Malta	15 350	11 223	13 819	5 665	20 204	–	25 116	8 119
Holandia Netherlands	43 817	58 862	38 596	43 430	69 037	18 784	10 833	35 835
Austria Austria	25 359	42 110	–	24 405	22 234	20 070	27 380	28 678
Polska Poland	6 706	7 598	7 763	7 118	8 825	8 692	8 885	4 601
Portugalia Portugal	7 160	6 399	5 173	5 846	13 734	9 558	15 615	5 073
Rumunia Romania	2 328	2 616	1 775	5 381	2 943	2 240	4 869	1 309
Finlandia Finland	27 099	41 971	22 610	–	21 638	21 300	34 827	24 524
Szwecja Sweden	38 389	49 854	51 364	–	33 066	22 324	36 520	33 420
Słowacja Slovakia	8 395	12 350	–	–	6 588	6 917	–	6 071
Słowenia Slovenia	3 872	4 240	–	3 220	5 482	2 387	–	2 753
Wielka Brytania United Kingdom	42 442	61 843	25 095	28 681	48 912	24 120	38 878	39 199
Ogółem Total	16 734	18 175	19 137	14 298	22 841	14 403	20 978	10 540

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/fica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/fica>.

dotaną netto osiągnęły gospodarstwa o kierunku krowy mleczne (22,8 tys. EUR·AWU⁻¹) i ziarnożerne (21 tys. EUR·AWU⁻¹), nieco niższą uprawy ogrodnicze i polowe (odpowiednio 19,1 i 18,2 tys. EUR·AWU⁻¹), na zbliżonym poziomie uprawy trwałe i zwierzęta żywione w systemie wypasowym (odpowiednio 14,3 i 14,4 tys. EUR·AWU⁻¹), najniższą gospodarstwa mieszane (10,5 tys. EUR·AWU⁻¹). Spośród krajów Unii specjalizujących się w krowach mlecznych najwyższą wartość dodaną netto na jednego pełnozatrudnionego uzyskały Dania (87,1 tys. EUR·AWU⁻¹), Holandia (69,0 tys. EUR·AWU⁻¹), Wielka Brytania (48,9 tys. EUR·AWU⁻¹), Luksemburg (46,7 tys. EUR·AWU⁻¹), Niemcy, Irlandia, Włochy, Szwecja (odpowiednio: 45,3, 40,7, 40,2, 33,1 tys. EUR·AWU⁻¹) (tab. 6).

W latach 2004–2007 w Polsce systematycznie wzrastał dochód z przeciętnego gospodarstwa indywidualnego będącego w polu obserwacji FADN (z 6,1 EUR do 9,9 tys. EUR). Najwyższy uzyskały w 2007 r. gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (16,4 tys. EUR), z krowami mlecznymi (14,8 tys. EUR) oraz zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym (14,6 tys. EUR), nieco niższy gospodarstwa ze zwierzętami ziarnożernymi (13,3 tys. EUR), uprawami trwałymi (11,0 tys. EUR), uprawami polowymi (11 tys. EUR), a najniższy gospodarstwa mieszane (6,3 tys. EUR).

Przeciętna wielkość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w 2007 r. we wszystkich krajach UE wyniosła niespełna 20 tys. EUR. Różnice między średnimi wielkościami dla wszystkich krajów są jednak duże. Przeciętne gospodarstwo w Belgii i Luksemburgu osiągnęło dochód przekraczający 50 tys. EUR, natomiast w Rumunii nieznacznie wyższy niż 3 tys. EUR. Także zróżnicowany był dochód osiągniany w zależności od nastawienia produkcyjnego. Najwyższy osiągnęły gospodarstwa z krowami mlecznymi, uprawami ogrodniczymi i zwierzętami ziarnożernymi (odpowiednio: 31,9, 29,3 i 25,7 tys. EUR), niższy wyspecjalizowane w uprawach polowych (20,2 tys. EUR) i ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym (18,6 tys. EUR), najniższy z uprawami trwałymi i mieszane (odpowiednio 14,2 i 12,4 tys. EUR). Zróżnicowanie dochodu w poszczególnych typach produkcyjnych też było bardzo duże. Najwyższy dochód spośród specjalizujących się w krowach mlecznych osiągnęły gospodarstwa brytyjskie, włoskie i holenderskie (odpowiednio: 81,5, 74,4 i 68,5 tys. EUR), w uprawach ogrodniczych szwedzkie i holenderskie (odpowiednio 103,4 i 73,0 tys. EUR), ze zwierzętami ziarnożernymi włoskie (236,8 tys. EUR) (tab. 7).

W badanym okresie w Polsce wzrastał także przeciętny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na pełnozatrudnioną osobę nieopłaconą (z 3,9 tys. EUR w 2004 r. do 6,5 tys. EUR w 2007r.). Podobna tendencja wystąpiła we wszystkich typach gospodarstw. Najwyższy dochód w 2007 r. na osobę pracy nieopłaconej uzyskały gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi (10,0 tys. EUR), nieco niższy ze zwierzętami ziarnożernymi (8,9 tys. EUR), z krowami mlecznymi (8,4 tys. EUR), uprawami trwałymi (8,2 tys. EUR), uprawami polowymi (7,4 tys. EUR), a najniższy mieszane (4,2 tys. EUR).

Przeciętny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na pełnozatrudnioną osobę nieopłaconą w Unii Europejskiej wyniósł niecałe 15 tys. EUR. Najwyższy dochód uzyskały gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (20,3 tys. EUR·FWU⁻¹), z krowami mlecznymi (19,2 tys. EUR·FWU⁻¹), ze zwierzętami ziarnożernymi (18,9 tys. EUR·FWU⁻¹), niższy wyspecjalizowane w uprawach polowych (16,9 tys. EUR·FWU⁻¹), uprawach trwałych (14,0 tys. EUR·FWU⁻¹), najniższy ze zwierzętami żywionymi w systemie wypasowym (12,8 tys. EUR·FWU⁻¹) i mieszane (7,7 tys. EUR·FWU⁻¹). Różni-

Tabela 7. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w EUR) (SE420) z przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce i w krajach UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego

Table 7. Farm Net Income (in EUR) (SE420) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj Country	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Fieldcrops	Uprawy ogrodnicze Horticulture	Uprawy trwałe Other permanent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarnożerne Grainivores	Mieszane Mixed
Belgia Belgium	59 575	61 594	48 174	144 335	70 107	44 140	24 462	64 659
Bulgaria Bulgaria	4 816	9 521	3 754	2 892	5 253	3 007	-2 472	2 370
Cypr Cyprus	8 467	11 684	-	873	-	12 862	-	-
Czechy Czech Republic	39 184	46 025	23 593	35 392	35 741	24 617	-21 458	54 611
Dania Denmark	2 840	8 149	30 076	46 224	52 413	-	-120 156	-20 819
Niemcy Germany	47 776	56 154	45 551	53 048	58 969	32 112	-2 387	37 516
Grecja Greece	13 051	13 060	22 984	9 998	-	20 172	-	17 529
Hiszpania Spain	24 144	27 435	31 360	14 621	53 057	27 172	57 826	33 128
Estonia Estonia	24 681	26 877	14 116	-	32 473	15 067	-	24 640
Francja France	39 944	53 002	28 665	33 110	35 201	19 700	13 683	41 398
Węgry Hungary	11 286	15 497	14 980	-200	22 082	3 979	8 351	7 589
Irlandia Ireland	20 975	45 175	-	-	52 569	11 657	-	32 945

cd. tabeli 7
Table 7 cont.

Kraj Country	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Fieldcrops	Uprawy ogrodnicze Horticulture	Uprawy trwałe Other permanent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarnożerne Granivores	Mieszane Mixed
Włochy Italy	28 002	23 035	54 337	16 089	74 424	37 831	236 834	31 771
Litwa Lithuania	19 033	26 449	31 914	24 275	14 732	11 386	–	15 286
Luksemburg Luxembourg	50 846	–	–	–	63 169	45 847	–	32 786
Łotwa Latvia	13 791	19 191	–	10 823	12 280	14 013	60 713	9 836
Malta Malta	24 646	15 453	24 297	5 856	47 753	–	43 331	11 925
Holandia Netherlands	44 944	57 857	73 008	89 292	68 555	–559	–36 967	17 932
Austria Austria	32 794	40 590	–	41 027	31 807	27 473	34 925	33 895
Polska Poland	9 868	10 965	16 429	11 014	14 775	14 575	13 281	6 275
Portugalia Portugal	9 235	7 695	7 378	7 028	22 364	12 950	28 880	7 283
Rumunia Romania	3 151	2 577	2 163	8 098	4 829	4 811	5 694	2 101
Finlandia Finland	28 155	23 849	36 004	–	35 435	21 201	44 760	24 734
Szwecja Sweden	29 337	28 409	103 409	–	36 471	15 922	15 959	21 934
Słowacja Slovakia	11 830	46 054	–	–	–35 764	–7227	–	–73 217

Słowenia Slovenia	6 146	5 470	–	3 049	10 359	3 353	–	5 187
Wielka Brytania United Kingdom	55 854	80 562	30 325	47 259	81 462	22 320	57 349	46 486
Ogółem Total	19 684	20 185	29 278	14 215	31 946	18 642	25 686	12 440

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

Tabela 8. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny (w EUR·FWU⁻¹) (SE430)z przeciętnego indywidualnego gospodarstwa w Polsce i w krajach UE w 2007 r. w zależności od nastawienia produkcyjnego
Table 8. Farm Net Income/ FWU per person working full-time (in EUR·FWU⁻¹) (SE430) of an average individual farm in Poland and the European Union in 2007 with regards to the direction of production

Kraj Country	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Fieldcrops	Uprawy ogrodnicze Horticulture	Uprawy trwałe Other permanent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarnożerne Granivores	Mieszane Mixed
Belgia Belgium	38 729	49 203	27 905	91 074	45 339	28 476	16 680	38 464
Bulgaria Bulgaria	2 618	4 265	2 464	3 288	3 255	1 939	-1 427	1 758
Cypr Cyprus	7 256	12 353	–	1 234	–	10 891	–	–
Czechy Czech Republic	16 745	21 208	11 119	13 600	16 201	16 225	6 098	13 985
Dania Denmark	3 366	12 088	26 528	46 958	40 713	–	-106 367	-22 203
Niemcy Germany	30 823	37 391	31 615	38 563	38 701	21 694	-460	21 274

cd. tabeli 8
Table 8 cont.

Kraj Country	Razem TF8 Total TF8 Grouping	Uprawy polowe Fieldcrops	Uprawy ogrodnicze Horticulture	Uprawy trwałe Other permanent crops	Krowy mleczne Milk	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym Other grazing livestock	Zwierzęta ziarnożerne Granivores	Mieszane Mixed
Grecja Greece	12 534	14 259	16 582	10 041	–	13 615	–	12 484
Hiszpania Spain	21 953	26 804	25 801	13 611	34 620	23 476	4 4054	27 258
Estonia Estonia	12 621	16 585	5 207	–	10 973	9 523	–	10 822
Francja France	28 374	41 774	18 997	23 616	21 640	14 486	11 362	25 798
Węgry Hungary	14 157	19 432	12 967	599	16 536	9 770	5 032	10 594
Irlandia Ireland	19 785	57 530	–	–	37 815	11 804	–	27 932
Włochy Italy	26 456	23 849	35 269	18 434	41 557	27 001	138 967	23 264
Litwa Lithuania	11 538	18 178	20 521	12 625	8 548	7 159	–	7 994
Luksemburg Luxembourg	36 162	–	–	–	40 843	31 697	–	28 744
Łotwa Latvia	7 980	11 187	–	3 772	7 640	13 318	14 557	4 957
Malta Malta	14 713	12 305	13 767	5 581	19 951	–	23 616	6 619
Holandia Netherlands	31 112	43 517	41 811	56 383	44 960	–736	–29 326	12 575
Austria Austria	22 161	37 345	–	27 770	19 334	1 7647	22 018	23 657

Polska Poland	6 468	7 414	10 028	8 207	8 425	8 857	8 946	4 162
Portugalia Portugal	6 816	5 564	4 452	5 772	14 037	9 621	20 151	4 761
Rumunia Romania	1 730	1 843	1 544	6 564	2 262	2 060	2 927	1 136
Finlandia Finland	23 178	35 289	19 153	–	19 079	14 952	30 520	18 842
Szwecja Sweden	25 440	34 273	67 780	–	22 511	14 032	11 843	16 822
Słowacja Slovakia	20 835	22 241	–	–	6 293	22 765	–	17 852
Słowenia Slovenia	3 683	3 963	–	2 338	5 287	2 053	–	2 890
Wielka Brytania United Kingdom	42 859	73 026	22 411	37 378	49 715	17 016	53 974	32 870
Ogółem Total	14 882	16 925	20 331	14 048	19 203	12 842	18 938	77 37

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.
Source: Self-study based on FADN <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>.

ce między poszczególnymi krajami w wydzielonych typach rolniczych są jednak duże. Spośród gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych najwyższy poziom zarobkowania osiągnęli rolnicy w Szwecji i Holandii (odpowiednio 67,8 i 41,8 tys. EUR·FWU⁻¹), z krowami mlecznymi w Wielkiej Brytanii i Belgii (odpowiednio 49,7 i 45,3 tys. EUR·FWU⁻¹), w typie rolniczym zwierzęta ziarnożerne z Włoch (13,9 tys. EUR·FWU⁻¹). Na uwagę zasługuje wysoki dochód uzyskany przez gospodarstwa belgijskie, holenderskie, duńskie i niemieckie specjalizujące się w uprawach trwałych (odpowiednio: 91,1, 56,4, 46,9, 38,6 tys. EUR·FWU⁻¹) (tab. 8).

WNIOSKI

Prezentowane zależności dotyczą gospodarstw towarowych znajdujących się w polu obserwacji FADN. Nie istnieje możliwość ich uogólnień na całą populację gospodarstw w Polsce.

Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Dochodowość badanych gospodarstw zależała od obranego kierunku produkcji.
2. Gospodarstwa małe obszarowo najczęściej specjalizowały się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych, gospodarstwa duże w uprawach polowych, krowach mlecznych, zwierzętach żywionych w systemie wypasowym.
3. Największą wielkością ekonomiczną charakteryzowały się gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi i zwierzętami ziarnożernymi, najmniejszą z uprawami trwałymi i mieszane.
4. Dochodowość średniego polskiego gospodarstwa mierzona wartością dodaną brutto, wartością dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pracy nieopłaconej wzrastała w latach 2004–2007 we wszystkich typach gospodarstw, jednak była niższa od przeciętnej w Unii Europejskiej.
5. Najbardziej dochodowe w badanym okresie były gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, krowach mlecznych i zwierzętach ziarnożernych, najniższy dochód osiągnęły gospodarstwa mieszane.

PIŚMIENNICTWO

- Czyżewski A., Hennisz-Matuszczak A., 2004. Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium porównawcze struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Goraj L. i in., 2001. Słownik pojęć rachunkowości gospodarstwa rolnego. ODR Minikowo.
- Goraj L., Mańko S., 2009. Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa.
- <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>
- Mańko S., 2008. Wpływ nastawienia produkcyjnego na sytuację ekonomiczną towarowych gospodarstw rolnych w 2006 r. w świetle wyników Polskiego FADN. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych, praca zbiorowa, 2000. FAPA, Warszawa.
- Sobczyński T., 2009. Zmiany poziomu subsydiów gospodarstwach rolniczych UE-12 w latach 1989–2006. *Journal Agribusiness and Rural Development*, 3(13), 205–216.

THE INCOME SITUATION OF FARMS WITH DIFFERENT DIRECTIONS OF PRODUCTION

Abstract. It has been assumed that the income from a farm depends on the production direction. The income situation of farms has been researched with regards to the direction of the production. Using the data from the European Financial System (FADN) an estimation of the income situation of an average farm in Poland and European Union as well as in specific farm types has been done. For this purpose farms have been divided according to their farming types (TF8). In the paper, the methods of the statistical series have been implemented, the method of the vertical and horizontal analysis. The research confirmed that the profitability of the researched farms depended on the direction of production. The profitability of an average Polish farm calculated on the basis of the gross and net values added calculated per person working full-time, the income from the family agricultural farm per person for unpaid work, was increasing between 2004 and 2007 in all farm types. However, it was far lower than the average in the European Union. The most profitable income situation has been found among these farms which specialized in garden farming, dairy cows and grain-eating farm animals.

Key words: direction of production, income situation, Gross Farm Income, Farm Net Value Added, Farm Net Income

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 19.04.2010